

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Т.Г.ШЕВЧЕНКА**

ВІСНИК

**Чернігівського державного педагогічного
університету**

Випуск 38

Серія: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Чернігів 2006

ВІСНИК
Чернігівського державного педагогічного університету
імені Т.Г.Шевченка

Головна редакційна колегія

Головний редактор — доктор педагогічних наук, професор
Носко М.О.

Відповідальний редактор — доктор історичних наук, професор **Дятлов В.О.**
Літературний редактор — канд. філологічних наук, професор **Бобир О.В.**

Редакційна колегія серії “Педагогічні науки”: Бобир С.Л., Боровик А.Г., Гетта В.Г., Гринь Т.В., Єрмаков С.С., Жила С.О., Зайченко І.В., Іванишина В.П., Кузьомко Л.М., Ляшенко О.І., Носко М.О., Огієнко М.М., Ростовський О.Я., Савченко В.Ф., Сеніна В.К., Скок М.А.

Відповідальний за випуск — канд. пед. наук, доцент **Гринь Т.В.**

Рекомендовано до друку Вченою радою Чернігівського педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (протокол № 9 від 26 квітня 2006 р.)

Постановою Вищої атестаційної Комісії України «Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: педагогічні науки» включено до переліку наукових видань, публікації яких зараховуються до результатів дисертаційних робіт з педагогічних наук.

(додаток до постанови президії ВАК України від 11 жовтня 2000 р. № 1-03/8)

Адреса редакційної колегії: 14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53,
тел. (04622) 3-20-09.

Свідоцтво ЧП № 171 від 30.11.1999 р.

© Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2006
© Автори, 2006

51	Мазур Т.В., Яковенко О.Ф. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ШКІЛЬНОГО ПСИХОЛОГА З ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВОМ	111
60	Яковенко О.Ф., Мазур Т.В. ФІЗІОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ СЕНСИТИВНИХ ПЕРІОДІВ У ПСИХІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ	114
65	Вареник О.В. ВПЛИВ ПСИХОМОТОРНОЇ ДІЇ НА РОЗУМОВУ АКТИВНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	116
67	Барило О.А. ФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧНІВ.	118
71	Столяр Г.І. РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ	122
74	Білоусова Н.М. ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ ВЛАСНОЇ ГІДНОСТІ ЯК ОСНОВИ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	126
76	Донник О.А. ІННОВАЦІЙНА ВИХОВНА СИСТЕМА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПИРЯТИНСЬКОГО ЛІЦЕЮ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	128
78	Мосціпан В.Б. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ	132
81	Демидчик Г.С. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ	135
81	Райська Л.Г. КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ	138
81	Собко В.О., Каліш В.А. ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	142
83	Валентій Л.В. ЛІНГВІСТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ (ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ВІДМІНКОВИХ ФОРМ ІМЕННИКА В ШКОЛІ)	145
83	Люлька Л.С., Ядвіжена Т.П. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ФІЛОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ	147
83	Сеніна В.К., Гладіна Г.І. ПРО СЕРЬОЗНЕ – ЖАРТОМА (Штрихи до літературного портрета Івана Сочивця)	153
83	Притулик Н.В. ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ РОСІЙСЬКОМОВНИХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	157
83	Гапоненко Р.В. САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ НАД ЛЕКСИЧЕСКИМ СОСТАВОМ «СЛОВА О ПОЛКУ ИГОРЕВЕ» В КУРСЕ СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА	162
83	Калініна І.П. СМИСЛОВА Й ЕМОЦІЙНА РОЛЬ ПАУЗИ В ІНТОНАЦІЙНОМУ МАЛЮНКУ ЛІРИЧНИХ ТВОРІВ	165

Література

- 1. Сочивець Іван „Мохерова особа”. К. „Рад. письменник”, 1984.
- 2. Сочивець Іван „Пани рейвах зняли”. К. „Лабіринт „Ніка Центр”, 1996.
- 3. Сочивець Іван „Делікатна справа”. К. „Радянський письменник”, 1977.
- 4. Сочивець Іван „Сватання на Борщагівці”. К. „Радянський письменник”, 1980.
- 5. Сочивець Іван. „По війні” Деснянська правда, 2003, 8 травня.
- 6. Сочивець Іван Чернігів „Селока, 34”. Деснянська правда, 1984, 5 серпня.
- 7. Сочивець Іван „Веселий пасажир” К. „Радянський письменник”, 1973.
- 8. Куценко П. „На калиновому мосту”. Деснянська правда. 2002, 8 травня.

В статті дан аналіз творчості письменника Івана Сочивця на прикладі його публіцистики та юмористических розповідей, звернено увагу на гуманістичний характер творів та значення їх у формуванні моральності молодшого покоління.

Ключевые слова: *формирование личности, духовность, основы морали, литературное краеведение, публицистика, юмор, общественные пороки.*

This article contains the analysis of Ivan Sochivez's work on the example of his publicistic writing and humorous stories, points out humane ideas of his works and their importance in forming new generation's morality.

Key words: *molding an individual, spirituality, morality, literary land studying, publicistic writing, humorous poems, social features.*

УДК 811.161.2:372.461

Притулик Н.В.

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВИХ УМІНЬ РОСІЙСЬКОМОВНИХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається одне з методичних питань проблеми навчання спілкуватися українською мовою учнів І класів в умовах українсько-російського мовного середовища, зокрема на основі теретичного аналізу здійснюється і обґрунтовується добір принципів формування комунікативно-мовленневих умінь – дидактичних і лінгводидактичних.

Ключові слова: *комунікативно-мовленневі вміння, принципи навчання, російськомовні першокласники.*

На сучасному етапі української лінгводидактики проблема навчання мовленнєвого спілкування першокласників є надзвичайно актуальною, що зумовлено необхідністю формувати українськомовну комунікативно компетентну особистість (освітні документи [1], [8]). Це завдання ускладнене неоднорідністю загального рівня володіння українською мовою першокласників (у школах з українською мовою навчання) на початку навчального року, основною причиною чого є зростання дітей в російському мовному оточенні (така ситуація сьогодні склалася в багатьох містах на сході, півдні та півночі України – дослідження [7]).

Навчальний процес ґрунтується на принципах, які організовують і спрямовують його. У лінгводидактиці застосовуються методичні принципи, а також дидактичні, що наповнюються новим змістом у зв'язку зі специфікою предмета. Обґрунтовано вибір принципів, необхідних, на наш погляд, для навчання російськомовних учнів перших класів спілкуватися українською мовою.

Слід зазначити, що проблемі принципів навчання завжди приділялося багато уваги у вітчизняній та зарубіжній дидактиці й лінгводидактиці. Значний внесок у розробку проблеми дидактичних принципів зробили Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський, І.Я. Лернер, М.М. Скат-

кін, Ю.К. Бабанський, В.І. Зав'язинський, М.А. Данилов, А.М. Алексюк, В.І. Помагай, О.Я. Савченко, Т.І. Шамова, Г.І. Щукіна тощо.

Дидактичні принципи навчання учнів початкових класів визначені О.Я. Савченко [9, 10]. Уважасмо за необхідне розглянути сутність тих із них, які набувають особливо важливого значення у світлі лінгводидактичних особливостей формування вмій спілкування учнів І класів.

1. *Принцип усебічного розвитку особистості та співробітництва* полягає у створенні оптимальних умов для "цілеспрямованого розвитку фізичних, пізнавальних, духовних якостей дитини, гармонізації впливів різних видів діяльності на її розвиток і соціалізацію" [9, 93]. Стверджують психологи (Л.І. Божович, І.О. Зимня, О.Л. Кононко), період до 7-8 років є сенсативним для соціалізації особистості. Соціальний розвиток полягає у становленні дитини члена певної соціальної групи, як "соціального індивіда". О.Л. Кононко [4] вважає, що важливістю досвіду спілкування з різними людьми та реалізації своєї соціальної поведінки в конкретних життєвих обставинах перешкоджатиме втіленню у життя моральних прагнень дитини. Це може негативно вплинути на її загальний розвиток. Отже, навчання спілкуватися шляхом спонукання комунікативно-мовленнєвої діяльності, організованої як активна взаємодія двох або більше мовців, що є суспільною потребою людини, задовольняє вимогам розвитку, самореалізації особистості в шестирічному віці. І навпаки: лише тоді мовлення дитини відповідає зростаючим потребам її усної й писемної комунікативної діяльності, тобто потребам розвитку дитини, коли його розвиток буде відбуватися в контексті соціальної сфери учня (А.К. Маршак, Т.С. Путиловська).

Важливим є те, що серед соціально-психологічних властивостей особистості, які сприяють підвищенню соціального потенціалу дитини, психологи називають прагнення до співробітництва (здатність працювати разом з іншими, брати участь у спільній діяльності, взаємодіяти, домовлятися, розподіляти, поступатись, відстоювати), здатність встановлювати й підтримувати контакти з оточуючими людьми. Завданням педагога є навчити учнів обирати оптимальну форму мовленнєвої поведінки в різних ситуаціях співпраці. Саме тому перевага має надаватися роботі в парах та малих групах, під час якої діти матимуть змогу набути різнобічний досвід спілкування. Від педагога це потребуватиме ретельного добору тематики та розробки ситуацій спілкування з урахуванням їхніх особистісних потреб. Такий підхід має водночас потенціал забезпечення багатоваріантності форм організації навчання.

2. *Принцип мотиваційного забезпечення.* Мотиваційне забезпечення навчального процесу в ракурсі проблеми розвитку комунікативного мовлення першокласників ми розглядаємо як один із найбільш впливових факторів оптимізації цього процесу. Методисти (І.О. Зінченко, Ю.І. Пассов та ін.) розглядали немотивоване навчання як навчання, позбавлене психологічного змісту, навчання заради форми. Згідно з теорією мовленнєвої діяльності (Л.С. Віготський, О.М. Леонтьєв, М.І. Жинкін та ін.), мотивація мовлення ("заради чого говорю, наскільки досягнення мети мовленнєвої діяльності для мене особисто є важливим") є однією з першорядних умов, які забезпечують мовленнєву діяльність. За умови, якщо учень з якоїсь причини зацікавлений особисто в досягненні результату мовленнєвої комунікації і усвідомлює мету, якої не досягти в результаті спілкування, в нього виникає природна потреба говорити, а не думати про зміст висловлювання і засоби його вираження залежно від ситуації і мети спілкування. Лише мовлення, що виникає за таких умов, є природним, а процес мовленнєвого розвитку – плідним.

Л.В. Занков [2] вказував на те, що вимога вчителя відповідати на поставлені запитання досить слабким мотивом для виникнення мовлення учня, оскільки не викликає в школяра особистої потреби говорити. В шестирічному віці діти не здатні усвідомлювати необхідність залучення мовленням, проте вони мають потребу в спілкуванні. Спираючись на цю природну потребу, вчитель щоразу повинен забезпечувати мотивацію (створювати спонуки мовлення, підтримуючи інтерес до мовленнєвої діяльності, роль якої Ян Амос Коменський порівнював з значенням фундаменту для будівлі. І в першу чергу зазначене стосується шестирічних дітей, оскільки їхні вікові особливості (увага, сприймання, пам'ять) дозволяють засвоювати та пам'ятувати лише те, що є цікавим.

3. *Принцип індивідуалізації та диференціації навчання.* Його врахування є, на нашу думку, важливим для забезпечення мотивації під час навчання мовленнєвої діяльності, адже "індивідуальна реакція можлива лише в тому випадку, коли мовленнєва мета, що стоїть перед учнем, відповідає його потребам та інтересам як особистості... (цінностям, світогляду, стану в колективі та ін.)" [6].

Крім того, здатність до засвоєння мови є індивідуальною характеристикою кожної дитини, що пов'язано з особливостями розвитку її психічних процесів (швидкістю та гнучкістю мислення, пам'яттю, увагою, сприйманням і т. ін.). Принципи індивідуалізації та диференціації навчання мають бути враховані при формуванні та закріпленні вмій спілкування.

відповідного навчального змісту та рівня складності. Він має реалізовуватись педагогом із урахуванням рівня мовленнєвого розвитку кожного з учнів його класу.

4. *Принципи наступності, систематичності і послідовності* передбачає врахування відповідного рівня готовності дітей до навчання в межах кожного його етапу, рівня попередньої підготовки. У контексті умов, коли значний відсоток першокласників не володіє українською мовою, зазначений принцип набуває нового осмислення. З метою попередження інтерференційного впливу вмінь та навичок російської мови, який відбувається на всіх мовних рівнях, навчання мовлення на початковому етапі має бути націленим не на розвиток та вдосконалення сформованих у дошкільний період мовленнєвих умінь, як у випадках, коли учні володіють рідною мовою, а на їх формування: спочатку – на рецептивному (вміння слухати-розуміти мову) та продуктивному (висловлюватися за аналогією на рівні слова, словосполучення, речення), пізніше – на продуктивному (текст діалогічного або монологічного характеру) та подальшому вдосконаленню, що має враховуватись при доборі методів та прийомів навчання.

5. *Принцип свідомості*. У випадку, коли дитина ще до школи оволодіває на певному рівні рідною мовою, вміння українського мовлення в неї формуються несвідомо, в процесі забезпечення природної потреби у спілкуванні з оточуючими “внаслідок стихійного процесу розвитку мислення в онтогенезі” [3, 7]. Такий шлях оволодіння рідною мовою Л.С. Виготський називає “знизу-вгору”, на відміну від спрямування процесу засвоєння іноземної мови, який, за його словами, відбувається “згори-вниз”, тобто усвідомлено. Отже, в дітей, у яких вміння українського мовлення є несформованими або сформованими недостатньо (саме такий випадок ми маємо на увазі), шлях оволодіння рідною мовою має відбуватися від усвідомлення знань до формування граматичних, орфоепічних, лексичних умінь українського мовлення першокласників. Під час формування й розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь урахування принципу свідомого здійснення аналізу умов спілкування в комунікативній ситуації, добору мовленнєвих засобів, адекватних меті висловлювання в ній.

6. *Принцип наочності* бере свій початок з часів Ж.Ж. Руссо, Я.А. Коменського, його обговорено в працях К.Д. Ушинського, В.О. Сухомлинського, Л.В. Занкова та ін. Він полягає в забезпеченні чуттєвого пізнання вивчаюваного, необхідність чого мотивується перевагою конкретного зображення молодших школярів. Очевидно: вдало дібрані предметні, сюжетні й образні малюнки, різноманітні оточуючі предмети, жива і нежива природа можуть зацікавити дітей в такий спосіб, слугувати спонукою до мовленнєвої діяльності. М.Б. Успенський [11] вважає використання художньо-зображальних засобів незамінним стимулятором змісту спонтанного мовлення, який діє „не підказуючи його форми”.

Окрім того специфічною наочністю в процесі розвитку комунікативного мовлення виступає мовлення людини (вчителя, учнів, людей, в тому числі й аудіозаписів), що є взірцем мовної вимови звуків, інтонації різноманітних відтінків, джерелом збагачення словникового запасу. У зв'язку з цим до мовлення вчителя ставляться особливі вимоги. Особливо значення набуває в умовах російського мовного середовища, де для учнів воно є майже єдиним джерелом і зразком.

7. *Принцип використання міжпредметних зв'язків*. Необхідність використовувати міжпредметні зв'язки викликана потребою розширення сфери практичного використання української мови, оскільки родинне мовленнєве середовище (здебільшого російське, в нашому випадку) не може забезпечити дітям україномовного спілкування. За перший рік перебування в школі діти, які в побуті спілкуються російською мовою або суржилом двох мов, змушені засвоювати велику кількість української лексики (словниковий запас дитини старшого дошкільного віку становить 3-6 тис. слів). Це можливо за умови, якщо класовод дбає про інтенсивне вивчення словника та розвиток вміння говорити не лише на спеціальних уроках, але й на інших (математиці, предметах художнього циклу, „Я і Україна” та ін.).

8. *Принцип взаємозв'язку навчання і розвитку* О.Я. Савченко розуміє як цілеспрямований розвиток пізнавальних (становлення інтелекту, механізмів свідомості) і творчих можливостей дитини в різних видах діяльності.

За вченням Л.С. Виготського про зони актуального та найближчого розвитку, навчання і розвиток перебувають у такому взаємозв'язку, що навчання, випереджуючи розвиток, стимулює його, і одночасно саме спирається на актуальний розвиток. З цього випливає, що оскільки навчальна діяльність пов'язана з виконанням великої кількості розумових операцій, викликаючи відповідну діяльність в мовця певного комунікативного завдання, – це вимагає мовленнєвомислительської активності. А отже, для забезпечення розвитку мислення в процесі формування комунікативного мовлення необхідно поступово підвищувати складність комунікативних завдань до рівня, що межує між доступністю та недоступністю їх виконання учнями на певному етапі розвитку.

У зв'язку з цим важливою є також думка М.І. Жинкіна, І.О. Зимньої про необхідність комунікативної діяльності таких компонентів інтелекту людини, як сприймання та випере-

джувальне відображення, що виявляються у функціях імовірнісного прогнозування і випереджувального синтезу. Це вимагає використання методів, прийомів, видів вправ, що забезпечують розвиток умінь слухати-розуміти інформацію, прогнозувати її, синтезувати матеріал майбутньої репліки чи висловлювання.

Окрім дидактичних принципів, якими послуговується методика навчання мови, в лінгводидактиці виробилися і принципи, пов'язані зі специфікою предмета. Проблемі власне лінгводидактичних принципів навчання рідної мови приділяли увагу І. Огієнко, М. М. Стельмахович, К. С. Плиско, Л. О. Варзацька, А. В. Текучев, Л. П. Федоренко, О. В. Дуднік, Є. М. Дмитровський, М. Р. Львов, Т. О. Ладиженська, О. Ю. Купалова та ін. Сучасна методика навчання української мови в початкових класах ґрунтується переважно на лінгводидактичних принципах, визначених Л. П. Федоренко [5]. Л. О. Варзацькою було названо й інші принципи, які має спиратися методика розвитку мовлення, а саме: *єдності розвитку мовлення з мовленнєвою взаємозв'язку усного і писемного мовлення, зв'язку роботи з розвитком мислення з вивченням граматико-орфографічного матеріалу та уроками читання* [5]. Проте зрозуміло, що вони мають значення для розвитку мовлення учнів, які вже володіють рідною мовою і для яких проблема формування вмінь українського мовлення не є актуальною.

Зважаючи на зазначене, звертаємося до лінгводидактичної літератури, що стосується другої мови, оскільки першочерговим завданням методики її вивчення було навчання вільного спілкування. Тому саме методисти навчання другої мови першими дослідили проблему розвитку комунікативного мовлення, принципи та методи його формування. Проаналізуємо принципи, важливі, на наш погляд, для формування українського комунікативного мовлення російськомовних учнів перших класів:

1. *Принцип випереджувального формування усного мовлення щодо писемного.* Дитина народжуючись, оволодіває мовленням у процесі спілкування з оточуючими. На початок навчання в школі вона має словниковий запас від 3-4 тис. і більше слів. Тому основне завдання школи – розвивати набуті в дошкільному віці вміння усного мовлення і формувати навички писемного. У випадку, коли маємо російськомовних учнів, які на початок шкільного навчання мають вузький словниковий запас, нерозвинені орфоепічні та інші мовленнєві навички і вміння, природно розпочинати з інтенсивного засвоєння усного українського мовлення.

2. *Принцип формування і розвитку чуття мови.* Поняття “чуття мови” було введено Л. В. Щербою і означало інстинктивну реакцію носіїв мови на мовні факти на основі мовленнєвого досвіду. Л. П. Федоренко дає таке визначення поняття “чуття мови”: “здатність людини розуміти й такі слова мови, які раніше їй не траплялися, неусвідомлене володіння граматикою рідної мови: розуміння значень морфем, дотримання правил морфології і синтаксису” [12, 13]. Спільна риса поданих визначень – неусвідомлений, інстинктивний характер мовного чуття.

Як справедливо зазначає Л. П. Федоренко, “чуття мови” формується в дітей ще задовго до школи, в період раннього дитинства, коли дитина засвоює мову, наслідуючи дорослих. Перше першокласники, що зростають у російському мовному середовищі, не оволодівають до школи граматичними закономірностями української мови. Ситуація вимагає, перш за все усвідомленого оволодіння першокласниками українською орфоепікою, лексикою, граматикою поступового переведення (шляхом практичних вправлянь мовленнєвого та комунікативного характеру) на рівень неусвідомленого (автоматичного) володіння нею, внаслідок чого відбуватиметься формування “чуття мови”, яке слід далі розвивати.

3. *Принцип практичної мовленнєвої спрямованості навчального процесу.* На важливість дотримання цього принципу вказували Б. М. Беляєв, Ю. І. Пассов, О. Д. Митрофанова, Н. З. Бакеева, Н. А. Пашківська, О. Н. Хорошковська та ін. Згідно з ним, уроки, на яких відбувається формування комунікативних умінь, повинні носити практичний характер, тобто учні мають вправлятися як у промовлянні слів та утворенні словосполучень під час формування частковомовленнєвих умінь, так і в продукуванні реплік, а також комунікативних висловлювань на рівні тексту (діалогу або монологу) з метою набуття відповідних навичок та вмінь.

Цей принцип не лише розглядає мовленнєву комунікацію як основну мету, на досягнення якої слід орієнтувати навчання мови, а і як засіб досягнення цієї мети, тобто навчання спілкуватися має відбуватися в процесі власне спілкування. Як зазначав Ю. І. Пассов, “навчання говорінню, не навчаючи спілкуванню неможливо”, оскільки “говоріння – висловлення думок – метою розв'язання завдань спілкування – є діяльністю однієї людини, яка є включеною у спілкування і є немислимою поза ним”.

4. *Принцип комплексного підходу до формування мовленнєвих умінь* є особливо важливим на початковому етапі оволодіння мовленням. Оскільки частковомовленнєві та мовленнєві вміння є ґрунтом для комунікативних, то їх формування має передувати формуванню останніх. Цей процес слід здійснювати в комплексі, у взаємозв'язку. Так, наприклад, на матеріалі теми “Навчальне приладдя” учні запам'ятовують нові слова (олівець, фарби, зошит, новий, чистий т. ін.). Паралельно діти вправляються у їх вимові (вчитель демонструє нормативну вимову слів

...ає увагу школярів на звуки [ч] (відмінність його вимови в російській та українській мові [п]). Далі засвоєні слова вводяться у словосполучення, речення в процесі говоріння: вживаються граматичні вміння (новий олівець, нова ручка). Ці вміння активізуються, закріплюються у процесі спілкування (продукуванні діалогічних або монологічних міні-виступів, спеціально організованих учителем з навчальною метою).

5. *Принцип народності* був висунутий ще К.Д. Ушинським, І. Огієнком, а пізніше – Стельмаховичем. Він передбачає прищеплення учням любові до народного слова “через широке використання всіх видів і жанрів українського фольклору, засвоєння учнівською мовою народного мовленнєвого етикету” [10]. Актуальність цього принципу пов’язана із реалізацією лінгвоукраїнознавчої лінії, окресленої в програмі з української мови і, на нашу думку, відіграє суттєве значення при доборі матеріалу, на який слід орієнтуватися в процесі формування та розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь.

Таким чином, аналіз дидактичної та лінгводидактичної літератури дозволив нам здійснити вибір і корегування основних принципів, яких, на нашу думку, слід дотримуватися в процесі формування й розвитку вмінь, необхідних для мовленнєвої комунікації першокласників в умовах україно-російської двомовності.

Література

- Державний стандарт середньої освіти // Початкова школа. – 2001. – № 1. – С. 31-32.
- Банков Л.В., Кузнецова Н. В. Опыт обучения русскому языку в I классе. – М.: Издательство АПН РСФСР, 1961. – 150 с.
- Бізняк І.А. Психологія слухання і говоріння. Автореф. дис. ... докт. псих. наук. – М., 1974. – 40 с.
- Бононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. – К.: Освіта, 1998. – 255 с.
- Методика викладання української мови: Навчальний посібник / За ред. Дорошенко С.І. – К.: Вища школа, 1992. – 398 с.
- Гассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
- Гришулик Н.В. Формування комунікативно-мовленнєвих умінь російськомовних першокласників у процесі вивчення української мови (у школах з українською мовою навчання). Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 2004. – 21 с.
- Програми для середньої загальноосвітньої школи, 1 – 2 класи. К.: Початкова школа, 2001.
- Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Генеза, 2002. – 368 с.
- Стельмахович М.Г. Етнопедагогічні основи методики української мови // Українська мова і література в школі. – 1993. – № 5-6. – С. 19-23.
- Успенский М.Б. Совершенствование методов и приемов обучения русского языка в национальной школе / Под ред. Шанского К.М. – М.: Педагогика, 1979. – 128 с.
- Федоренко Л.П. Закономерности усвоения родной речи: Учебное пособие для студентов педагогических институтов. – М.: Просвещение, 1984.

The article devoted to one of methodical questions of a training problem to dialogue of learning first-form pupils the Ukrainian-Russian speaking environment. On the basis of the theoretical analysis the choice of principles for formation of communicative-speech skills (didactic and linguistic-didactic) is carried out and proved.

Key words: *communicative-speech abilities, principles of training, Russian-speaking first-form pupils.*

Статья посвящена одному из методических вопросов проблемы обучения общению учащихся 1-ых классов на украинском языке в условиях украино-русской языковой среды. На основе теоретического анализа осуществляется и обосновывается выбор принципов формирования коммуникативно-речевых умений – дидактических и лингводидактических.

Ключевые слова: *коммуникативно-речевые умения, принципы обучения, русскоязычные первоклассники.*